ДА ГРАДИШ ВЪРХУ ПЯСЪК: ИМОТИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА ОБЩНОСТ В СОЛУН

Юра Константинова
Институт за балканистика с Център по тракология
Българска академия на науките

Солун е най-голямото пристанище на северното крайбрежие на Егейско море и един от центровете на икономическа активност на българите. Той е град символ на българския език, духовност и култура благодарение на светите братя Кирил и Методий. В края на XIX и началото на XX в. българската общност в него достига най-големия си разцвет и градът се превръща в „светилник“ за поколения българи от Македония[1]. Тогава българската църковна община притежава четири църкви, поддържа две гробища и пет начални училища, а със средства на българската държава и с дарения са закупени няколко емблематични **с**гради – на Българското консулство, на Мъжката и на Девическата гимназии, на Образцовото начално училище и др.[2] От усилията на поколения българи обаче не остава материална следа. По време на Втората световна война Андрей Тошев посещава Солун и възкликва:

> „За жалост от мъжката гимназия, както и от основните ни училища, не са останали освен рушевини... Като по-здраво триетажно масивно здание е оцеляла само девическата гимназия ... От българската църква „Св. Св. Кирил и Методий“ – никаква следа... Ни помен от църквата ни Св. Димитър“[3].

Днес единствено паметната плоча, поставена през 2014 г. на мястото, където се е намирала Българската мъжка гимназия, напомня за борбата на българската общност в османския Солун за утвърждаване.

Цел на настоящото изследване е да локализира обектите, изградени в края на XIX и началото на XX век с усилията на българската община в Солун и с финансовата подкрепа на Българската екзархия, българската държава и лични дарения. Тяхната история следва съдбата

[1] Shapkarev 1984: 330.

[2] Подробно за българската общност в Солун в края на XIX и началото на XX в. виж Konstantinova 2020.

[3] Toshev 1942: 54–55.

Юра Константинова, „Да градиш върху пясък: имотите на българската общност в Солун“, *Балкани* 13 (2024), с. 76–87.
https://doi.org/10.62761/103.B.13.06
дата на постъпване: 20.04.2024
финална дата на приемане: 24.08.2024

CC BY NC ND

на солунските българи и дълги години е обречена на забрава. Повече от сто години след Междусъюзническата война (1913), сложила край на българското присъствие в града, издирването на знакови за българската памет места се оказва сериозно предизвикателство[4]. Въз основа на български архивни източници, спомени, исторически изследвания и благодарение на съдействието на проф. Власис Власидис от Университета на Македония в Солун настоящият текст ще се постарае не само да постави на историческата карта на голямото егейско пристанище имотите на българската общност, но и да реконструира тяхната история. Това би дало възможност на български и гръцки институции или граждани да превърнат в бъдеще някои от тях в обекти на културно-историческото наследство и така да допринесат за по-доброто разбиране на историята на Балканите.

***

Пръв и основен наръчник в търсенето на българските общински имоти е известният „Сборник Солун. Издание на възпитателите и възпитаниците от солунските български гимназии“, публикуван в София през 1934 г. За съжаление както в текстовете, така и в поместената в изданието карта, указанията за местоположението на българските обекти в града са изцяло с ориентировъчен характер. Най-сериозната причина за това е, че в османския период голяма част от улиците нямат имена, а сградите нямат номера. Допълнителна трудност за изследователя представлява фактът, че избухналият през 1917 г. пожар оставя над 73 000 души бездомни и унищожава над 9500 сгради в Солун, сред които и някои български[5].

Още невъзстановил се от пожара, градът е изправен пред ново предизвикателство – огромният брой бежанци от Мала Азия, които търсят в него спасение след раз-грома на Гърция от армията на Мустафа Кемал. В периода от септември 1922 г. до януари 1924 г. в Солун пристигат 130 000 бежанци, от които 100 000 остават трайно в града. През 20-те години на XX в. близо 2/5 от населението на града са бежанци. Те се настаняват в пострадалите от пожара еврейски махали и на мястото на напусналото турско и българско население. Това променя напълно центъра на Солун и създава необходимост от ново градско планиране, при което се появяват нови квартали, прокарват се нови улици и се променя предназначението на градските пространства. Сградите също сменят предназначението си, а улиците – имената си, което усложнява задачата на изследователя, търсещ определени обекти в града.

От неоценима полза за проучванията на българските обекти в Солун е описът на екзархийските църковно-училищни имоти, изготвен от българския представител в Смесената българо-гръцка комисия – Христо Далчев. Тя е създадена на 18 декември 1920 г. в Женева по силата на чл. 8 на конвенцията за доброволна размяна на население между България и Гърция. Комисията е орган на Съвета на Обществото на народите (ОН) и се състои от четирима членове – двама назначени от ОН, един представител на Гърция и един представител на България. Тя действа в периода 1920–1931 г. с цел да организира свободната емиграция на населението и да извърши ликвидацията на неговото имущество[6]. В изготвения от Хр. Далчев опис са записани 13 обекта на обща стой-

[4] Доказателство за това е направеният от Kamparakalis 1995: 81–88 опит за издирване на българските църкви, съществували в Солун до 1913 г. Приведените от автора данни са грешни, объркани и противоречиви, което прави изследването му неизползваемо.

[5] Dikin 2019: 494–518.

[6] Подробно дейността на Смесената комисия и

ност 130 170 английски лири и е посочен адресът им, според наименованието на улиците в междувоенния период[7]. Съгласно изискванията на османското законодателство имотите, собственост на Българската екзархия и на българската държава, са записани на името на частни лица. Поради това при уреждането на имуществените и финансовите въпроси между България и Гърция след Първата световна война те са включени в спогодбата Моллов-Кафандарис (1927)[8].

В резултат от комбиниране на сведения от различни архивни източници и проследяване на съдбата на сградите се установи, че първият българския параклис в Солун, носещ името на светите братя Кирил и Методий, се е намирал едва на стотина метра южно от централната улица *Егнатия* на ул. *Капитан Патрики*. При откриването си той представлява малка сграда, състояща се от две стаи и коридор. Тя е закупена през 1873 г. с дарения, а през 1882 г. започва събирането на средства за превръщането на параклиса в църква[9]. Тази идея обаче не се осъществява и в родния град на Солунските братя българите им посвещават само параклис, който изпълнява ролята на централна българска църква в града. Параклисът „Св. Св. Кирил и Методий" съществува до 1932 г., а днес на мястото му има няколко частни сгради и таверна[10].

Втората българска църква отваря врати във *Вардарската махала*. Турското име на квартала е *Yanik Manastir* (Изгорен манастир) и идва от църквата „Св. Мина", която е горяла три пъти (1689, 1734, 1839)[11]. През 1886 г. османските власти дават официално разрешение да се направи българско гробище в този най-западен район на града[12]. През май 1890 г. е закупено мястото, на което се появяват „българските гробища" при „Св. Петка". Парцелът (с прилежаща нива от 5 декара на името на Атанас Ангелов) се е намирал между ул. *Катсану* и *Ланкада* и е заемал площ от 15 декара[13]. В същия квартал през 1887 г. и 1889 г. са закупени две здания, като официално е заявено, че в тях ще има кожухарски складове[14]. Едното от двете двуетажни паянтови здания е пригодено за църква, известна с името „Св. Димитър". Тя се намира точно срещу Бурмали джами на ул. *Зелефхидон* 11 (днес на ул. *Антигонидон*) и започва да функционира на 8 май 1890 г.[15] През 1906 г. църквата вече фигурира в османските регистри като българската църква на ул. *Dikili Tas* (*Μπηγμένης Πέτρας*)[16]. Църквата „Св. Димитър" заедно с двете български начални училища и с целия квартал изгаря по време на пожара през 1917 г.

Третата българска църква в Солун е построена през 1900 г. в централните български гробища. Те се намират в източната част на града, непосредствено до крепостната стена, където е гръцкото гробище *Евангелистрия*. Първият парцел (3–4 декара) е дарен за българско гробище от Милош калфа и Лазо калфа, дърводел-

резултатите от нея е представена в Dimitrov 1982: 217–295.

7 TsDA, f. 719K, op. 14, a.u. 345, l. 22–23.

8 Спогодбата „Моллов-Кафандарис", кръстена на министрите на финансите на България и Гърция, които я подписват, отменя решението гърците и българите, които се изселват от двете страни да получат веднага 100% обезщетение за имотите си. Тя постановява в срок от 30 години да им бъде изплатена 10% от стойността на недвижимите им имоти, а останалите 90% да им бъдат дадени във вид на облигации.

9 Snegarov 1937: 112; Raynov 1934: 46–51.

10 Tomanas 1992: 163.

11 Dimitriadis 1983: 73.

12 Megas 1994: 220–221.

13 TsDA, f. 1318K, op. 1, a.u. 4851, l. 3-5.

14 Toshev 1941: 21–22.

15 NA-BAN, f. 15K, op. 1, a.u. 195, l. 186.

16 Dimitriadis 1983: 74.

ци от Дебър[17]. Вероятно парцелът е закупен в началото на 70-те години на XIX в., а официалното разрешение за създаването на гробище е от следващото десетилетие. Знаем, че гробището, където българите още от XVIII в. погребват мъртвите си, през 1888 г. е признато от османските власти[18]. През 1900 г. българската църковна община купува в непосредствена близост втори парцел, върху който е издигнат малък каменен параклис „Св. Павел“[19]. Той съществува и до днес с името „Св. Лазар“, но българската част на гробището е заличена и присъединена към гръцката.

Българи има погребани и в католическото гробище на Солун, създадено между 1860–1867 г. в местността *Зейтинлик*. Впоследствие до него е създадено военно гро-бище[20]. В английския парцел на това военно гробище и до днес могат да се видят паметните плочи на 43 загинали български войници. На около 150 м. западно от него в междувоенния период съществува българо-германско военно гробище. В него в самостоятелни гробове са погребани 26 български войници, а в обща гробница костница още около 800 неизвестни български войници, загинали около Солун[21].

Фиг. 1. Параклисът „Св. Павел“ днес. *Личен архив на Юра Константинова.*

17 Salgandzhiev 1906: 21.

18 Turkey № 3 (1889): 258.

19 TsDA, f. 719K, op. 14, a.u. 345, a.u. 408.

20 Vlasidis 2016: 55–62.

21 TsDA, f. 1150K, op. 1, a.u. 1, l. 1–3; f. 322K, op. 1, a.u. 445, l. 60–101.

След Втората световна война това гробище е унищожено, а на парцела му през 1985 г. е построено училище[22].

Фиг. 2. Паметник в българската част на българо-германското гробище. *НВИМ, Албум XVI-А-557.*

В края на XIX и началото на XX в. българите в Солун многократно обсъждат необходимостта от създаването на представителен български храм в града. Първоначално замисълът е той да се издигне в центъра, близо до сградите на българските гимназии. Поради активното противопоставяне на гръцката общност обаче този план не се осъществява и усилията се насочват към строеж на църква в източните квартали на града. Основният камък на църквата е поставен на 18 март 1907 г., но дарения за нея се събират още от предходната година[23]. Сградата на църквата „Св. Георги“ се намира на ул. *Налбант кьой* 12 (днес ул. *Пердика* 55), но остава неосветена до Балканските войни[24]. На 10 януари 1942 г. командващият военната област Солун-Егея генерал-лейтенант Курт фон Кренцки връща църквата с целия ѝ инвентар на българите в града[25]. След загубата на България във Втората световна вой-на храмът отново става гръцки и функционира и днес с името „Св. Йоан Златоуст“.

22 Vlasidis 2019: 520–542.

23 TsDA, f. 246K, op. 1, a.u. 331, l. 24; f. 166K, op. 1, a.u. 127, l. 87, l. 91.

24 TsDA, f. 166K, op. 1, a.u. 127, l. 100–130.

25 TsDA, f. 166K, op. 1, a.u. 291, l. 67–85.

Фиг. 3. Църквата „Св. Георги“. *Личен архив на Юра Константинова.*

Мъжката гимназия „Св. Св. Кирил и Методий“ в Солун е гордостта на българското образование в Османската империя. Нейната сграда в махалата *Св. Атанасий* е закупена през 1882 г. за сумата от 188 321 златни гроша[26]. На запад училището граничи с ул. *Агиа София*, на юг с ул. *Аристотелу* 125 (днес ул. *Олимпу*), на север с турски къщи и на изток с ул. *Еврипиду*[27]. Сградата е на два етажа с висок сутерен, с два обширни салона, параклис и чешма в двора, но стаите са тъмни, а зданието – „вехто, дървено

[26] TsDA, f. 246K, op. 2, a.u. 2.

[27] TsDA, f. 719K, op. 14, a.u. 408.

и нездраво“. Повечето помещения не са пригодени за класни стаи, а и са крайно недостатъчни за големия брой желаещи да учат в нея[28].

в Солун от средата на 90-те години на XIX в. няма проблем със сградата, в която се помещава[30]. През април 1894 г. Евлоги Георгиев откликва на молбата

Фиг. 4. Местоположението на Солунските български гимназии, отбелязано върху част от снимка (1890), съхранявана в The Byzantine Research Fund Archive, British School at Athens.

В близост до Мъжката гимназия през 1896 г. за 520 турски лири е закупена сгра-дата на българската община. Тази малка двуетажна дървена къща с обща площ 125 м^2 се намира на ул. *Аристотелу* 88 (днес ул. *Олимпу* 102–108), южно от Мъжката и северно от Девическата гимназия. До нея се намира зданието на Централното основно училище, което е закупено заедно със сградата на общината[29].

Благодарение на големия български родолюбец и благодетел Евлоги Георгиев, Девическата гимназия „Св. Благовещение“ директора на Мъжката гимназия Михаил Сарафов и дарява сумата от 50 000 лева за покупка на сграда за девическо училище в Солун. С тези пари е закупен имот с площ 2000 м^2 в квартала *Св. Атанасий*, в който има масивна къща на три етажа с приблизителна обща площ 200 м^2. В акта за покупката е записано, че къщата ще служи „за образование и възпитание на женските чада на българското православно население“ и остава в наследство на Солунската община[31]. На север имотът граничи със сградата на българската община, на юг с ул. *Филипу,* на изток с къщата на Христо Несторов и д-р Христович и на запад с

[28] NA-BAN, f. 15K, a.u. 195, l. 70–73.

[29] TsDA, f.246K, op. 2, a.u. 2; f. 719K, op. 14, a.u. 345, a.u. 408.

[30] Stoichkova 2011: 56–68.

[31] TsDA, f. ф. 321K, op. 5, a.u. 3, l. 1–2.

ул. *Агиа София*. През учебната 1904–1905 г. към Девическата гимназия са присъединени още няколко здания и тя се разполага на имот от 2 233,45 м^2, в двора на който има 3 големи явора, цветя и малки неовощни дървета[32]. През 1908 г. е закупено още едно здание, точно под Девическата гимназия, в което преди това се помещава Руското консулство[33].

На мястото на българските гимназии – мъжка и девическа – в напълно преустроени сгради, днес се помещават съответно 37-о и 36-о начално училище. Не е ясна съдбата на сградата на българската община и на Образцовото начално училище „Св. Климент“[34]. За него се знае, че се е помещавало близо до *Егнатия*, на ул. *Агиа София* 64[35]. Сградата му е закупена със средства, дарени от българския търговец Георги В. Шопов (1823–1918), който развива дейността си в Исмаил, Румъния[36]. През 1897 г. Г. Шопов дарява 1000 турски лири, но не иска закупената сграда да е на негово име, защото се опасява, че след смъртта му наследниците му могат да я отнемат от общината. След покупката, финализирана на 18 март 1898 г., той възкликва:

> „Аз съм вече спокоен и доволен, че си изпълних обязателството акуратно. Дай бог то да принесе полза на нещастните българи македонци!“[37]

Преди Балканските войни българската църковна община в Солун стопанисва още четири начални училища. В западните части на града има две основни училища, които се помещават в дървени, паянтови здания. Доста по-стабилно е зданието на основното училище в квартала *Пирги*. Сградата на училището се намира близо до гръцката църква „Св. Троица“ на ул. *Андораки* 39 и е официално осветена през септември 1905 г.[38] Неговата съдба обаче, както и тази на началното училище в кв. *Трансваал*, остава неясна[39].

Внимание заслужава и съдбата на сградата на Българското консулство в Солун. През зимата на 1904–1905 г. българската държава по предложение на търговския си агент в града Атанас Шопов решава да закупи сграда, в която да се помещава агентството ѝ. Става дума за солидна каменна сграда с 22 стаи, мраморно стълбище и градина, която се намира на главната улица на „новия“ Солун (днес бул. *Василисас Олгас* 36)[40]. Тя е построена през 1898 г. в еклектичен стил и е собственост на Осман бей, който е потомък на османския завоевател Евренос бей, прославил име-то си при османското завладяване на Бал-каните[41]. Сградата е закупена на името на английския търговец Хенри Бекер[42]. На 26 март 1905 г. покупката на стойност 4000 турски лири е финализирана[43]. Един месец по-късно Хенри Бекер депозира официално заявление, че той и наследниците му нямат претенции към къщата в Солун, която се намира на „трамвайната“ улица и граничи с морето, с имот на Нури ханъм и с път, който води до кея[44]. По време на войните от началото на

[32] TsDA, f. 246K, op. 1, a.u. 244, l. 282–290.

[33] TsDA, f. 246K, op.1, a.u. 282, l. 24, l. 81, l. 230–235; оп. 2, a.u. 2.

[34] TsDA, f. 719K, op. 14, a.u. 345, l. 22–23.

[35] TsDA, f. 719K, op. 14, a.u. 408; NA-BAN, f. 41K, op. 1, a.u. 65.

[36] Daritelstvoto 2011: 307, 517.

[37] TsDA, f. 334K, op.1, a.u. 13, l. 1–34.

[38] TsDA, f. 246K, op. 2, a.u. 2; f. 719K, op. 14, a.u. 345, a.u. 408.

[39] TsDA, f. 719K, op. 14, a.u. 345, l. 22–23.

[40] TsDA, f. 176K, op. 33, a.u. 105, l. 79.

[41] Подробно за Евренос бей и неговите наследници виж: Lowry, Erünsal 2010.

[42] TsDA, f. 334K, op. 1, a.u. 160, l. 25–26.

[43] TsDA, f. 321K, op. 5, a.u. 2, l. 13–45.

[44] TsDA, f. 176K, op. 22, a.u. 4, l. 5.

XX в. сградата на Българското консулство е отнета от българската държава и споровете за нейната собственост продължават близо половин век. През 1922 г. в нея са настанени сираци от сиропиталището в Смирна, грижата за които е поета от сиропиталище „Пчела“. Днес в някогашната луксозна вила на Осман бей и бивша сградата на Българското консулство в Солун се помещава Центърът за византийски проучвания[45].

***

Светските и религиозни сгради на екзархийската общност не изчерпват българските места на паметта в Солун. Към тях трябва да бъдат добавени обществените сгради, свързани с историята на българите .католици и българите протестанти – Католическата семинария „Св. Св. Кирил и Методий“ в местността Зейтинлик (днес сградата е част от манастира на лазаристите на улица *Колокотрони* 25–27 и в нея се помещават музей на модерното изкуство и театрална сцена) и Американското земеделско училище на ул. *Марину Антипа* 12, което в периода 1904–1914 г. има български характер[46]. Домовете на българските родове, които живеят в Солун, техните търговски кантори, занаятчийски работилници, ханове и магазини също са част от тези места на паметта, а тяхната история се нуждае от самостоятелно изследване. В историята на забравените български сгради обаче са запечатани само малка част от емоциите, които свързват българите с голямото

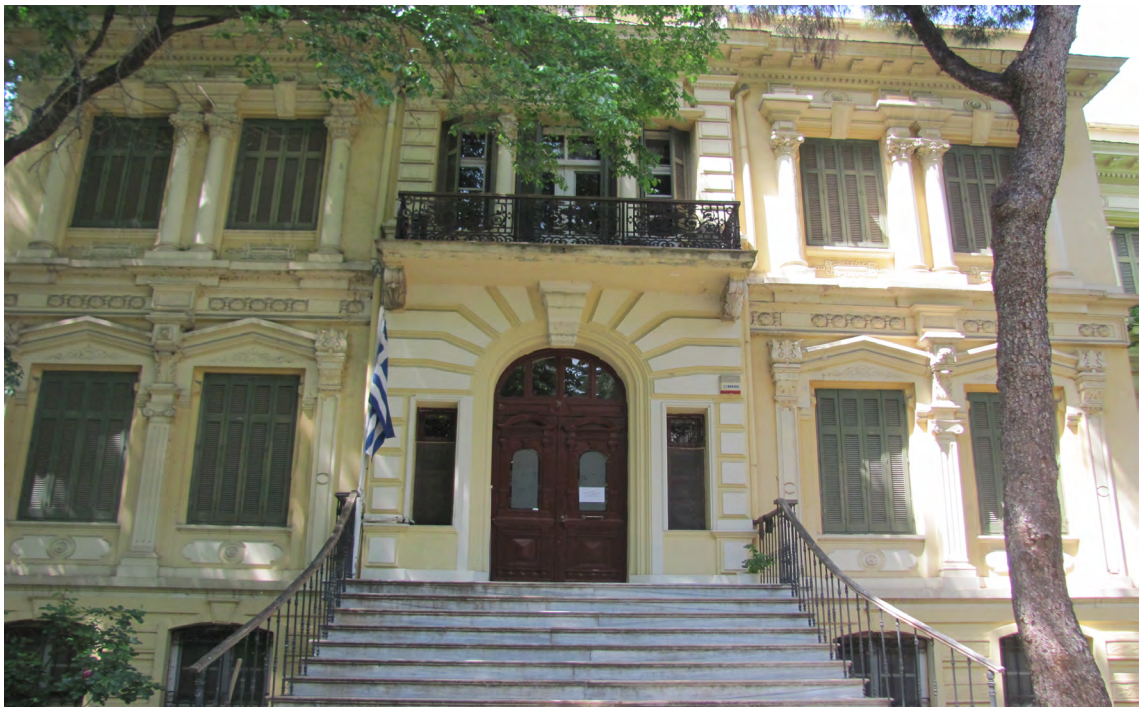

Фиг. 5. Сградата, в която се е помещавало българското консулство в началото на XX в. *Личен архив на Юра Константинова.*

[45] Подробно за сградата на Българското консулство в Солун виж Konstantinova 2015: 229–241.

[46] Подробно за българите католици и за българите протестанти в османския Солун виж съответно: Zaimova 2019: 307–336 и Vasileva 2019: 227–277.

егейско пристанище. Достатъчно е да си спомним класическата фраза на Алеко Константинов за солунската митница и факта, че емблематичното стихотворение „Заточеници“ на Пейо Яворов описва заминаването на български затворници именно от солунското пристанище, за да разберем колко многопластова е връзката на българите с града.

Извори/ Sources

BAN 15, 41: Научен архив на Българската академия на науките, ф. 15К, ф. 41К [Nauchen arhiv na Balgarskata akademiya na naukite, f. 15K, f. 41K].

TsDA, f. 166K, f. 176K, f. 246K, f. 321, f. 322K, f. 334K, f. 719K, f. 1150K, f. 1318K: Централен държавен архив (ЦДА), ф. 166К, ф. 176К, ф. 246К, ф. 321, ф. 322К, ф. 334К, ф. 719К, ф. 1150К, ф. 1318К [Tsentralen darzhaven arhiv (TsDA), f. 166K, f. 176K, f. 246K, f. 321, f. 322K, f. 334K, f. 719K, f. 1150K, f. 1318K].

Библиография/ Bibliography

Daritelstvoto 2011: Енциклопедия Дарителството. Дарителски фондове и фондации в България 1878–1951. Т. 3. София: Български дарителски форум. [Enciklopedija Daritelstvoto. Daritelski fondove i fondacii v Bălgarija 1878–1951. T. 3. Sofia: Bălgarski daritelski forum.]

Dikin 2019: Дикин, Г. Бежанският проблем в България и Гърция. Примери от Пловдив и Солун от края на 20-те години на XX век. – В: Данова, Н., Константинова, Ю., Желев, Й. (съст.) Солун и българите: история, памет, съвремие. София: ИБЦТ, 494–518. [Dikin, G. Bežanskijat problem v Bălgarija i Gărcija. Primeri ot Plovdiv i Solun ot kraja na 20-te godini na XX vek. – V: Danova, N., Konstantinova, Y., Želev, J. (săst.) Solun i bălgarite: istorija, pamet, săvremie. Sofia: IBCT, 494–518.]

Dimitriadis 1983: Δημητριάδης, Β. Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της τουρκοκρατίας, 1430–1912. Θεσσαλονίκη: Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών. [Dimitriádis, V. Topographía tis Thessaloníkis katá tin epokhí tis tourkokratías, 1430–1912. Thessaloníki: Etairía Makedonikón Spoudón.]

Dimitrov 1982: Димитров, Г. Малцинст-вено-бежанският проблем в българо-гръцките отношения 1919–1939. Благоевград: б.и. [Dimitrov, G. Malcinstveno-bežanskijat problem v bălgaro-grăckite otnošenija 1919–1939. Blagoevgrad: b.i.]

Kampasakalis 1995: Кампасакалис, Д. Църквите на българската община в Солун до 1913 г. – Македонски преглед 2, 81–88. [Kampasakalis, D. Cărkvite na bălgarskata obština v Solun do 1913 g. – Makedonski pregled 2, 81–88.]

Konstantinova 2015: Konstantinova, Y. The un/believable story of a Salonica building. – Etudes Balkaniques 1, 229–241.

Konstantinova 2020: Константинова, Ю. Българите в османския Солун. София: ИБЦТ. [Konstantinova, Y. Bălgarite v osmanskija Solun. Sofia: IBCT.]

Lowry, Erünsal 2010: Lowry, H., Erünsal, I. The Evrenos Dynasty of Yenice-I Vardar: Notes & Documents. Istanbul: Bahçeşehir University Press.

Megas 1994: Μέγας, Γ. «Βαρκάρηδες» της Θεσσαλονίκης. Η αναρχική βουλγαρική ομάδα και οι βομβιστικές ενεργίες του 1903. Θεσσαλονίκη: Τροχάλια. [Mégas, G. «Varkárides» tis Thessaloníkis. I anarkhikí voulgarikí omáda kai i vomvistikés eneryíes tou 1903. Thessaloníki: Trokhália.]

Nora 2005: Нора, П. Места на памет. Т. 1-2. София: Дом на науките за човека и обществото. [Nora, P. Mesta na pamet. T. 1-2. Sofia: Dom na naukite za čoveka i obštestvoto.]

Raynov 1934: Райнов, Б. Преди половин век. Обществена и просветна дейност

на солунските българи през 1881–1883. София: Държавна печатница. [Rajnov, B. Predi polovin vek. Obštestvena i prosvetna dejnost na solunskite bălgari prez 1881–1883. Sofia: Dăržavna pečatnica.]

Salgandzhiev 1906: Салгънджиев, С. Лични дела и спомени по възраждането на солунските и серските българи или 12-годишна жестока неравна борба с гръцката пропаганда. Пловдив: Труд. [Salgăndžiev, S. Lični dela i spomeni po văzraždaneto na solunskite i serskite bălgari ili 12-godišna žestoka neravna borba s grăckata propaganda. Plovdiv: Trud.]

Shapkarev 1984: Шапкарев, К. За възраждането на българщината в Македония. Неиздадени записки и писма. София: Български писател. [Šapkarev, K. Za văzraždaneto na bălgarštinata v Makedonija. Neizdadeni zapiski i pisma. Sofia: Bălgarski pisatel.]

Snegarov 1937: Снегаров, И. Солун в българската духовна култура. Исторически очерк и документи. София: Придворна печатница. [Snegarov, I. Solun v bălgarskata duhovna kultura. Istoričeski očerk i dokumenti. Sofia: Pridvorna pečatnica.]

Stoichkova 2011: Стоичкова, Д. Приносът на Евлоги Георгиев и Иван Ев. Гешов за българското образование в Солун. – В: Гласовете ви чувам. Личностите на гимназията и България. Благоевград: Фабер, 56–68. [Stoičkova, D. Prinosăt na Evlogi Georgiev i Ivan Ev. Gešov za bălgarskoto obrazovanie v Solun. – V: Glasovete vi čuvam. Ličnostite na gimnazijata i Bălgarija. Blagoevgrad: Faber, 56–68.]

Tomanas 1992: Τομανάς, Κ. Οι κάτοικοι της παλιάς Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη: Νησίδες. [Tomanás, K. I kátiki tis paliás Thessaloníkis. Thessaloníki: Nisídes.]

Toshev 1941: Тошев, А. Бегли спомени за Македония. София: Книпеграф. [Toshev, A. Begli spomeni za Makedonia. Sofia: Knipegraf.]

Toshev 1942: Тошев, А. Из Беломорието и Македония. София: Изгрев. [Toshev, A. Iz Belomorieto i Makedonia. Sofia: Izgrev.]

Turkey № 3 (1889): Further correspondence respecting affairs in the East. London, 1889.

Vasileva 2019: Василева, Е. Американското земеделско училище в Солун и българите. – В: Данова, Н., Константинова, Ю., Желев, Й. (съст.) Солун и българите: история, памет, съвремие. София: ИБЦТ, 227–277. [Vasileva, E. Amerikanskoto zemedelsko učilište v Solun i bălgarite. V: Danova, N., Konstantinova, Yu., Želev, J. (săst.) Solun i bălgarite: istorija, pamet, săvremie. Sofia: IBCT, 227–277.]

Vlasidis 2016: Βλασίδης, Β. Μεταξύ μνήμης και λήθης. Μνημεία και κοιμητήρια του Μακεδονικού μετώπου (1915–1918). Θεσσαλονίκη: Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα. [Vlasídis, V. Metaxí mnímis kai líthis. Mnimía kai kimitíria tou Makedonikoú metópou (1915–1918). Thessaloníki: Mousío Makedonikoú Agóna.]

Vlasidis 2019: Власидис, В. Германо-българското военно гробище в Солун (1925–1946). – В: Данова, Н., Константинова, Ю., Желев, Й. (съст.) Солун и българите: история, памет, съвремие. София: ИБЦТ, 520–542. [Vlasidis, V. Germano-bălgarskoto voenno grobište v Solun (1925–1946). – V: Danova, N., Konstantinova, Y., Želev, J. (săst.) Solun i bălgarite: istorija, pamet, săvremie. Sofia: IBCT, 520–542.]

Zaimova 2019: Заимова, Р. Католическите мисии, Солун и българите. – В: Данова, Н., Константинова, Ю., Желев, Й. (съст.) Солун и българите: история, памет, съвремие. София: ИБЦТ, 307–336. [Zaimova, R. Katoličeskite misii, Solun i bălgarite. – V: Danova, N., Konstantinova, Y., Želev, J. (săst.) Solun i bălgarite: istorija, pamet, săvremie. Sofia: IBCT, 307–336.]

Благодарности

Изследванията довели до тези резултати, са осъществени в рамките на Национална интердисциплинарна изследователска Е-инфраструктура за ресурси и технологии за българското езиково и културно наследство, интегрирана в рамките на европейските инфраструктури CLARIN и DARIAH (КЛаДА-БГ), финансово координирана от Министерството на образованието и науката на Република България.

BUILDING ON SAND: THE PROPERTIES OF THE BULGARIAN COMMUNITY IN THESSALONIKI

Yura Konstantinova

***Abstract*:** The article brings out of oblivion the Bulgarian sites of memory in Thessaloniki. On the basis of rich and unused archival sources the public buildings (churches, schools, consulate), which in the second half of the XIX and the beginning of the XX century were owned by the Bulgarian church community in Ottoman Salonica and by the Bulgarian state, were precisely located. The text highlights their fate within the borders of Greece and their use in modern times. Special attention is paid to the Bulgarian cemeteries. Their destruction let to the loss of memory about the Bulgarian presence in the Aegean port. The text emphasizes on the need for active political, public and scientific actions, aimed at the preservation of the memory about the Bulgarian cultural and historical heritage in Bulgaria's neighbouring countries.

Keywords: sites of memory, Bulgaria, Greece, Ottoman Empire

Yura Konstantinova
Institute of Balkan Studies & Center of Thracology
Bulgarian Academy of Sciences
yura.konstantinova@abv.bg
ORCID: 0009-0006-6620-0779